

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Rum och plats - en studie i bokträdets varierande karaktär

Space and place - a study of the varying character of the beech tree

Malin Hirdman

Självständigt arbete • 15 hp
Trädgårdsingenjör:design - kandidatprogram
Alnarp 2015

Rum och plats - en studie i bokträdets varierande karaktär

Space and place - a study of the varying character of the beechtree

Malin Hirdman

Handledare: Petra Thorpert, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Peter Dacke, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0652

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör:design - kandidatprogram

Examen: trädgårdssingenjör, kandidatexamen i landskapsplanering

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: januari 2015

Omslagsbild: Malin Hirdman

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: plats, rum, bokträd, Fagus sylvatica, prosa, space, place, spatial design, insideness

Förord

Att skriva arbetet du har framför dig har för mig inneburit att börja om igen. Att helt ha fått byta riktning, från att ha fokuserat strategiskt till att fokusera inåt. Bitvis har det varit svårt att hålla huvudet kallt; när det oförutsedda sker och tidsplanen flyger all världens väg. Och många gånger under veckorna som passerat har jag tvivlat på min egen förmåga, men lika många gånger har de som känner mig väl påmint mig om att allt detta är en del av processen – min process.

En stort och varmt tack vill jag rikta till min handledare Petra Thorpert, för ditt öppna sinne, uppmuntrande lugn och trygga förhållningssätt till bokträden, tankarna och förvirringen.

Tack mina fina vänner Lisa och Isa; för timslånga samtal och ögonblicksbilder, för hisnande inspiration och fötter på jorden. Tack min familj – den nära och den långt borta – för allt stöd under en turbulent höst och vinter, tack för att ni alltid tror på mig. Tack Martin, min älskade vän och livskamrat, för tålamodet, maten på bordet, handen i min hand och det ständiga samtalet. Självklart även tack Folke, älskade unge, för att du påminner mig om verkligheten – den där vi är robotar eller trollsländor eller kattungar och du förklarar för mig vilken underbar dag det är, just idag. Tack.

Sammanfattning

I den här uppsatsen undersöks bokträdet (*Fagus sylvatica*) förmåga att skapa olika sorters platser och rum. Detta sker dels genom en litteraturstudie och dels genom analyser av fyra platser i Alnarp Västerskogs bokbestånd. Två olika sorters analyser har gjorts; en känslostyrd med skiss och prosa som verktyg; samt en begreppsstyrd med utgångspunkt i litteraturstudien och med fotografi som verktyg. Förhoppningen har varit att på så sätt få en bredare bild av platserna och upplevelsen av dem. Vidare har litteraturstudien berört fenomenen plats och rum samt hur vi med hjälp av växter som en slags byggstenar kan skapa dessa rumsliga miljöer.

Abstract

This paper examines the beech tree's (*Fagus sylvatica*) potential to form different types of places and spatial environments. This is made partly by literature studies and partly by analyzing four different locations in the beech forest of Alnarp Västerskog. Two different types of analyzes were made; one driven by feelings and with sketch and prose as a tool; and one driven by concepts, based in the literature study, and with photography as a tool. The hope has been to thus obtain a broader picture of the locations and the experience of them. Furthermore, the literature study touched on the phenomena of place and space and how we, by using plants as a kind of building blocks, can create these spatial environments.

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Sammanfattning.....	4
Abstract.....	4
Innehållsförteckning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund.....	6
Syfte & Mål.....	7
Frågeställningar.....	7
Avgränsningar.....	7
Metodbeskrivning.....	8
Litteraturstudie.....	9
Vad innebär begreppet plats?.....	9
Experience place – att uppleva plats.....	9
Platsens identitet.....	9
Plats, rum och karaktär.....	9
Hur förhåller sig människan till plats?.....	10
Att känna sig hemma.....	11
Insideness – att tillhöra en plats.....	11
Placelessness – där ingen plats finns.....	11
Hur uppfattar vi vår omgivning visuellt?.....	12
Sökandet efter ett gemensamt visuellt språk.....	13
Ögats uppfattningsförmåga.....	13
Baselementen.....	13
Hur kan växter användas för att skapa platser/rum?.....	14
Rummets byggklossar.....	14
Att designa med hjälp av växter.....	19
Hur fungerar bokträdet (Fagus sylvatica) som växtmaterial?.....	21
Platsbeskrivning.....	23
Resultat.....	27
Analys 1. Skiss och prosadikt.....	27
Rum I.....	28
Rum II.....	29
Rum III.....	30
Rum IV.....	31
Analys 2. Rumsliga begrepp och fotografi.....	32
Rum I.....	33
Rum II.....	36
Rum III.....	38
Rum IV.....	40
Analys kopplad till litteraturstudien.....	43
Diskussion.....	44
Källförteckning.....	47
Figurförteckning.....	48

Inledning

Bakgrund

Inspiration till arbetet kommer från Pildammsparken i Malmö och en av stadens mest välkända platser – tallriken. Tallriken är ett praktexempel på hur man kan bygga rum med hjälp av växter och luft.

Ett sätt att beskriva denna plats på kan vara:

*”Platsen består av en rund gräsmatta omgärdad av bokskog.
Bokarna tornar upp som om de vore gjutna,
spikrakt klippta fullvuxna träd,
väggar av grönska.*

*Skalan är bombastisk
med siktlinjer i fyra väderstreck.
I mitten
den välklippta gröna mattan.
Och bara himlen ovanför,
oändligt med luft.*

*Men du kan också gå in i bokskogen,
in mellan de höga silvriga stammarna
och bli en del av trädvolymen.*

*Där inne uppenbarar sig ett helt annat rum.
Högt i tak.
En fritt växande skog med rufsiga buskage,
fågelkvitter och joggingspår.
En helt annan värld än den du nyss var i.”
(M. Hirdman, Pildammsparken, sommaren 2014)*

Det här är ett sätt att bygga med växter. Att se till växternas potential och sedan använda dem för att skapa platser. Det handlar om att använda sig av rummets olika kompositionselement; väggar, tak, golv, trösklar och gränserna dem emellan. Alla dessa är viktiga beståndsdelar för att skapa rum, såväl inne som ute. Jämför det gärna med arkitektur. På samma sätt som arkitekten skapar sina rum av trä, betong, glas och sten, så skapar trädgårdsingenjören sina rum av träd, buskar, örter och vatten. Båda för in element som öppningar, fokuspunkter och funktioner av olika slag, allt anpassat till platsens syfte. Båda med luftens möte med materian som det utrymme vi definierar som rum.

Är rum och plats synonymt? Ger det ena automatiskt det andra? Det är en viktig fråga att ställa sig när man valt en yrkesinriktning som berör utvecklingen av gröna ytor i både stor och liten skala. Arbetet syftar till att skapa nyfikenhet kring fenomenet plats, rum och människans förmåga att finna ordning i kaos – en livslång utforskande process.

Syfte & Mål

Syftet med arbetet är att undersöka bokens möjlighet till att skapa olika sorters platser och rum.

Mitt mål är att få en bredare förståelse för bokträdet (*Fagus sylvatica*) som rumsskapande material, samt att få en större förståelse för fenomenet plats. För vad innebär egentligen begreppet plats? Är rum och plats synonymt?

Frågeställningar

Hur kan man använda bokträdet (*Fagus sylvatica*) som rumsskapande element för att skapa en plats?

Avgränsningar

Jag avser undersöka fyra specifika platser i Alnarps Västerskog. Jag begränsar mina analyser till området med *Fagus sylvatica*.

Analyserna kommer ske under höst/vinter (2014) då min examensperiod ligger.

Jag är införstådd med att platserna som analyseras har en helt annan karaktär under andra delar av året, denna aspekt är inget som kommer tas upp i detta arbete.

Metodbeskrivning

Litteraturstudie

Litteratur har sökts genom sökmotorerna: epsilon och primo. Sökord jag använt har varit: plats, platser, rum, rumslighet, spaces, place, spatial design, landscape, Fagus sylvatica, bokträd. Jag har även letat bland tidigare kurslitteratur (Dee, *Form and fabric in landscape architecture - a visual introduction*. Norberg-Schulz, Fenomenet plats i Skriftserien Kairos) och genom hänvisningar från tidigare föreläsningar (Bell, *Elements of visual design in the landscape*). En del litteratur har jag hittat via källförteckningar i böcker/texter jag läst, samt genom att göra utökade sökningar på författare jag funnit intressanta. Det bör även framhållas att flera av de böcker jag valt att läsa har hittats genom att spendera tid i Alnarps bibliotek, strykandes hyllmeter av bokryggar. Alla ämnen är inte så konkreta att de kan kokas ner till enstaka sökord och jag anser att fler borde prova på att lita till sin intuition när de ska erövra ny kunskap. Detta har lett mig till både återvändsgränder och till guldgruvor, några direkt användbara i mitt arbete och andra djupt inspirerande och perspektiv-vidgande. För även då ett examensarbete bör vara en smal fördjupning inom ett specifikt område är det viktigt att komma ihåg hur vår lilla roll hänger ihop med det stora sammanhanget - som är vår livsvärld.

Platsanalyser

Alla människor tolkar platser och rum olika (Relph, 1976). Med detta som utgångspunkt vill jag i min analys ta mig an rummen ifrån två olika infallsvinklar. Dels genom en känslostyrd analys där ögonblicket och intuitionen får skapa upplevelsen, dels genom en begreppsstyrd analys med utgång i litteraturen. Jag är övertygad om att ingen av dessa delar ensam ger en fullständig bild av de faktiska rummen. Men kanske i mötet mellan dessa upplevelser kan man komma närmare det som är "platsens väsen" (Relph, 1976).

Analys 1 - skiss och prosatext

"Under det att vetenskapen rör sig bort från det 'givna', för oss poesin tillbaka till de konkreta tingen, och den avtäcker de meningar som innebor i livsvärlden." (Norberg-Schulz, 1999;96)

Avsikten är att möta rummen genom skiss och text. För att ha så "öppna sinnen" som möjligt sker detta innan jag läst någon av den utvalda litteratur. Analysen sker genom enkel blyertsskiss och prosatext och syftet är att fånga en känsla och ett ögonblick snarare än att ge en fotografisk bild av rummen jag besöker. Metoden att skissa mig fram mellan platser är inget nytt. En variant beskrivs i 'Metoder til landskabsanalyse' som en bildserie av upplevelseförlopp genom t.ex frihandsteckning. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009) Metoden går ut på att visa ett förlopp av upplevelser genom att skissa sig från punkt A till punkt B via ett antal hållpunkter. Genom bilderna ska läsaren förstå flödet och var nästa bild tar vid, som en händelsekedja av skisser. Min skissmetod är inte strikt linjär, men har ändå utförts på ett liknande sätt då jag har skissat mig fram enligt en uttänkt rutt på min analysplats. I min presentation av analysen har dock endast vissa utvalda skisser fått vara med.

Metoden att beskriva rummen med hjälp av prosatext är inspirerad av ett stycke i texten "Fenomenet Plats" av Christian Norberg-Schulz (1999; 92) där han menar att det sätt på vilket vi teoretiserar och abstraherar något så komplext som en plats natur, för att försöka hitta neutral och objektiv kunskap applicerbar i vetenskapliga sammanhang, gör att det verkligen upplevda på platsen går förlorat - det som torde vara av intresse för människan.

Analys 2 - rumsliga begrepp och fotografi

Rumsanalyserna utförs utifrån rumsliga begrepp hämtade från litteraturstudien. Begreppen kompletteras med fotografier av platsen som i sin tur kommer förstärkas i photoshop för att understryka vissa rumsliga företeelser.

Litteraturstudie

Vad innebär begreppet plats?

För att förstå hur vi med hjälp av växter kan skapa rum och platser måste vi först försöka förstå vad vi menar när vi talar om rum och plats. Är det en ort; en specifik adress; eller är det mer en omständighet vi menar?

"A place can be as small as a corner of a room or large as the earth itself."

(Tuan, 1996; 455)

Experiencing place - att uppleva plats

Begreppet plats har diskuterats och definierats under många tusen år och inom en rad olika ämnesområden och synen på vad en plats är varierar i oändlighet; arkitekter kan tycka att det är ett hus eller ett torg; poeter och historiker kan anse det vara någonting som under tid samlar upplevelser vilket skapar en omtanke för den. Oavsett vilken av platsdefinitionerna vi anser riktig, så avgörs platsens kraft av i vilken grad människan känner för den. Att en plats har stor betydelse för en människa kan utronas om hen beskriver platsen med själ och personlighet och inte bara som en funktion eller lokal. Känslan för en plats är något som skapas genom alla våra sinnen, man kan genom sitt undermedvetna känna till en plats genom dess doft eller beröring och till och med känslan vi har för vissa människor kan vara förankrade till specifika platser genom händelser som kopplar dem samman. (Tuan, 1996)

Plats har alltså ingen specifik geografisk skala kopplad till sig utan kan ses som en blandning av sociologi och geografi (Tuan, 1996). Plats kan således beskrivas som en blandning av mänsklig och naturlig ordning; en grundläggande relation utifrån vilken vi upplever världen och förstår vår plats i den; någonting som snarare definieras av upplevelser och intentioner i en miljö än av specifika positioner, landskap och samhällen (Relph, 1976). Platsen urskiljer sig från omgivningen genom en slags förtätning i vår upplevelse av den och genom denna fokusering går platsen [place] att skilja från det övriga utrymmet/rymden [space] samtidigt som den är en del av det (Relph, 1976).

"Places are not abstractions or concepts, but are directly experienced phenomena of the lived-world and hence are full with meanings, with real objects, and with ongoing activities."

(Relph, 1976; 141)

Platsens identitet

Platsens identitet byggs upp av dess fysiska beståndsdelar, hur vi använder den och vad vi vill med den. Dessa tre komponenter utgör tillsammans med de subtilt varierande bindningarna dem emellan den enkla strukturella relationen som skapar identiteten. Men utöver detta, menar Relph (1976), krävs något mer för att beskriva en plats identitet som är svårare att greppa men som ändå på sätt och vis håller samman de ovan nämnda komponenterna. Det är vad som beskrivs som "platsens ande" eller Genius loci. Relph (1976) menar att "platsens ande" såklart innefattar komponenter som utseende, sociala och ekonomisk funktion eller specifikt viktiga händelser för platsen - men den skiljer sig från den enkla summeringen av dessa komponenter på ett mycket viktigt plan. "Platsens ande" kan framhållas trots omfattande förändringar hos de basala identitetskomponenterna - den består. "Platsens ande" som kvarstår trots förändringar är subtil och oklar och därför svår att analysera i en formell eller konceptuell terminologi. Men samtidigt är den ändå okomplicerat uppenbar när vi upplever platser eftersom den utgör det verkligt unika och individuella med just denna upplevda plats. (Relph, 1976)

Plats, rum och karaktär

Ett sätt att tala om plats kan vara att tala om rum. Det vi eftersträvar att fånga i vår beskrivning är en total upplevelse av en rad konkreta materiella element som tillsammans skapar en karaktär och atmosfär. Denna plats utgör en helhet, ett fenomen, och går därför inte att reducera till någon av dess beståndsdelar utan att förlora dess "natur". (Norberg-Schulz, 1999)

Norberg-Schulz (1999) identifierar fenomenet plats och dess struktur genom tre steg. Det första steget ligger i att göra skillnad på det naturligt skapade och det av människan tillverkade. Här finner vi olika människotillverkade platser såsom hus, byar och stigar som förvandlar delar av naturen till kulturlandskap. Denna typ av platser utgör steg ett genom att skapa och definiera just skillnaden mellan natur och kultur. För att beskriva platser med konkreta ord kan vi använda oss av substantiv t.ex. by, väg, torg, skog, dunge, skogsbyn. (Norberg-Schulz, 1999)

Det andra steget utgörs av begreppen inre-yttre och horisontalt-vertikalt. Detta är alla begrepp som ger rumsliga associationer och författaren introducerar härmed en "existentiell dimensionen" i rumsbegreppet. (Norberg-Schulz, 1999)

Det tredje steget utgörs av begreppet "karaktär" vars uppgift är att beskriva hur saker och ting är och på så vis kommer underlätta den vardagliga, konkreta förståelsen av en plats. Tillsammans utgör steg två och steg tre vad författaren kallar "upplevt rum" där det tredimensionella arrangemanget av en plats betecknar "rum" och den allmänna atmosfären betecknar "karaktär" (Norberg-Schulz, 1999).

För att på ett konkret och vardagligt sätt beskriva "rum" använder sig Norberg-Schulz (1999) av de arkitektoniska begreppen "golv", "tak" och "vägg" för att beskriva rummets gränser. Han understryker att det byggda rummets gränser på många sätt liknar landskapets där nämnda rumsliga begrepp kan liknas med mark, horisont och himmel. Gränsernas omslutande egenskaper bestäms av dess öppningar som kan utgöras av "dörrar" och "fönster". Norberg-Schulz (1999) förklarar att rum kan definieras som ett system av relationen mellan olika ting och därför kan beskrivas med hjälp av prepositioner t.ex. intill, utanför, på, under, i och bredvid. (Norberg-Schulz, 1999)

Begreppet "karaktär" används dels för att beskriva en plats allmänna atmosfär men samtidigt för att beskriva de konkreta materiella egenskaperna hos de rumsdefinierande elementen - gränserna. Till viss del har karaktären hos en plats en funktion av tiden; karaktären förändras beroende på väder, tidpunkt på dygnet, årstiderna och årens lopp. Alla platser har en karaktär och något förenklat, säger Norberg-Schulz (1999), att den kan beskrivas med hjälp av adjektiv t.ex. skyddande, hotfull, karg, stillsam.

Norberg-Schulz (1999) definerar alltså rummet som den rymd som identifieras av dess gränser och inte gränserna i sig. Öppningarna gör rummet tillgängligt på ett visuellt eller fysiskt plan, och det är genom gränserna som karaktären och rummet förs samman - i definitionen mellan det inre och det yttre (Norberg-Schulz, 1999). Här kan man se tydlig likhet med hur Relph (1976) ser på relationen mellan [Place] och [Space], där platsen [Place] beskrivs som en koncentration av intentioner som urskiljer den från den kringliggande rymden [Space].

"Vi måste därför fråga; hur är denna mark på vilken vi går, hur är himlen över våra huvuden, hur är de gränser som definierar platsen?"

(Norberg-Schulz, 1999; 102)

Hur förhåller sig människan till plats?

”Att höra till en plats innebär att ha ett existentiellt fotfäste i en konkret och vardaglig bemärkelse.”

(Norberg-Schulz, 1999; 115).

Att känna sig hemma

Om den rumsliga strukturen på en plats är svår att greppa drabbas vi lätt av vilsenhet. Känslan av vilsenhet är det som står i direkt motsats till att känna sig trygg - att känna sig hemma – och ”identifikation” och ”orientering” är de avgörande faktorerna för huruvida människan kan ”känna sig hemma” på en plats eller inte. Det är dock fullt möjligt att orientera sig utan att känna sig hemma på en plats, likaså kan en plats upplevas som trivsamt även då du inte är bekant med dess spatiala strukturer. Men för att känna äkta tillhörighet behöver båda dessa psykologiska faktorer vara utvecklade. (Norberg-Schulz, 1999)

I barndomen utvecklar människan en relation till sin omgivande miljö och dess egenskaper, dessa minnen skapas genom alla våra sinnen och ligger till grund för hur personen kommer uppfatta platser och situationen längre fram i livet både vad gäller orientering och identifikation. Den urbana moderna människan har endast ett osammanhängande förhållande till naturen, vilket har lett till att hen istället för att känna tillhörighet till skog och äng, har börjat identifiera sig med människotillverkade föremål, såsom hus och gator. I det moderna samhället läggs också alltför stort fokus på den praktiska funktionen i att orientera sig och således har identifikationen lämnats mer eller mindre åt sitt öde, något som resulterat i att tillhörighet och trygghet ersatts av alienation. Människan behöver ständigt påminnas om att hen inte står utanför sin miljö utan är sammanflätad med den och att känna tillhörighet till en plats ger oss existentiellt fotfäste. (Norberg-Schulz, 1999)

”A place is a piece of the whole environment that has been claimed by feelings.”

(Relph, 1976; 142)

Insideness - att tillhöra en plats

Att vara sammanlänkad med en plats och skapa band till den, menar Relph (1976), är ett viktigt allmänskligt behov. Att ha dessa rötter skapar en trygg punkt varifrån en kan blicka ut över världen samt en meningsfull själslig och psykologisk koppling till denna specifika plats. Denna koppling gör att vi känner extra starkt till vissa platser i vår omgivning, platser som vi känner dragning till och ansvar för. Omtanken innebär även att vi hyser respekt till dessa platser, både för dess egen skull och för vad den betyder för oss själva och andra. (Relph, 1976)

Även då vi kanske inte är medvetna om de djupa psykologiska och existentiella banden vi har till platser, betyder inte det att de är oviktiga. Om vi verkligen är rotade på en plats så går inte denna plats enbart att identifiera som dess beståndsdelar såsom landskapets former, minnen av upplevda händelser eller det faktum att vi känner igen oss och blir igenkända här. Här är upplevelsen av platsen större än dess beståndsdelar och det är det vi kallar hem. Djupa relationer till platser är lika viktiga som djupa relationer till människor; utan dem blir människans existens berövad på mycket av sin mening. Att ha dessa starka band till en plats kallar Relph (1976) för att uppleva [insideness] i bemärkelsen att känna djup tillhörighet och delaktighet i en plats. Denna känsla av tillhörighet är en intersubjektiv upplevelse; den är personlig men kan kännas igen av många. (Relph, 1976)

Relph (1976) talar om sju olika grader av [insideness] där han kallar ytterligheterna för ”existentiellt utanförskap” [existential outsidership] respektive ”existentiellt innanförskap” [existential insidership]. Att känna ”existentiellt innanförskap” kan jämföras med hur de flesta känner i sitt hem, sitt område eller sin hemstad – en plats där hen accepterats och känner total identifiering och delaktighet. Dess raka motsats är således ”existentiellt utanförskap” som innebär en självmedveten icke-delaktighet som skapar en känsla av hemlös-

het och total avsaknad av tillhörighet. Relph (1976) menar att för en person som upplever denna grad av utanförskap spelar inte platser [places] någon avgörande roll utan kan på sin höjd agera som bakgrund till händelser, dock helt utan känsla. (Relph, 1976)

Mitt emellan dessa två ytterligheter placerar Relph (1976) det han kallar [behavioral insideness]. Denna grad av innanförskap säger i princip bara åt oss att vi befinner oss någonstans, men det är det vi upplever på insidan i form av strukturer, mönster och innehåll som berättar för oss att vi är just här och inte någon annanstans. En [behaviorial insider] ser platsen som ett arrangemang av objekt, utsikter och händelser som placerats på ett visst sätt och detta är för de flesta det mest självklara sättet att uppleva en plats på; genom att låta sinnena ta in platsen och göra sig en bild av den. (Relph; 1976)

Placelessness – där ingen plats finns

Vi lever, agerar och orienterar oss i en värld som är indelad i oändligt många platser, ändå verkar vi ha en ynkelig förståelse för vad platser består av och hur vi uppfattar dem. Detta, menar Relph (1976), är inte något större problem för människan i vardagen eftersom det mesta som vi uppfattar i den vardagliga verkligheten kan upplevas som värdefullt i vårt undermedvetna, utan att vi egentligen har den uttryckta kunskapen om varför det är så. (Relph, 1976)

Däremot uppstår det verkliga problem, menar författaren, när kunskapen och förståelsen av plats inte finns på ett formellt plan. Han säger att om nu platser är en grundläggande aspekt av vår existens, om platser är en källa till trygghet och identitet för såväl individer som grupper, då är det av största vikt att möjligheten att uppleva, skapa och behålla betydelsefulla platser inte går förlorad. Men om denna kunskap försvinner så blir det inte möjligt att skapa eller vårda platser som är betydelsefulla kontexter i våra liv, detta i tider då många känner rotlöshet istället för tillhörighet, en anledning att verkligen ta denna kunskaps betydelse på allvar. (Relph, 1976)

Uttrycket placelessness förklarar Relph (1976) som ett samhälle utan tydliga platser, men även som den underliggande attityden att platser inte är nödvändiga. Detta platslösa samhälle kan ge sig uttryck på en mängd olika sätt men som alla har det gemensamma draget att de är avhumaniserande; en brist på mänsklig skala i samhällsplanering, standardiserade monotona villastäder och konstgjorda pseudoplatser såsom shoppinggallerior. Detta leder i förlängningen till en alienation och en känsla av utanförskap och hemlöshet - motsatsen till det "insideness" som Relph (1976) jämförde med att känna sig "hemma". Relph (1976) menar att vi återigen måste göra människan medveten om känslan för plats. Men han säger att varken bevarandet av gamla platser - så som ett museiobjekt - eller att gå tillbaka till hur man tidigare har skapat platser löser denna problematik. Platslösheten måste istället övergå till att bli en variationsrik plats som inhyser värn, orientering och identifikation. Det är en svår uppgift som inte kan lösas genom någon matematisk formel, säger Relph (1976), eftersom vi inte bör behandla vår omgivning som någon stor maskin som vi inte riktigt förstår oss på. Resultatet av något sådant skulle bara bli helt och hållet tillrättalagda platser som människan sedan skulle behöva passas in i. (Relph, 1976)

"It is not possible to design rootedness nor to guarantee that things will be right in places, but it is perhaps possible to provide conditions that will allow roots and care for places to develop."

(Relph, 1976; 146)

Hur uppfattar vi vår omgivning visuellt?

"Consciously or unconsciously we seek order out of chaos. We tend to look for patterns which seem to make sense in the knowledge that we have about our world, as well as being aesthetically satisfying in the relationship of each part of the whole."

(Bell, 1999; 3)

Sökandet efter ett gemensamt visuellt språk

Simon Bell (1993, 1999) har utforskat människans förmåga att se sammanhang och utläsa mönster, med fokus på den visuella uppfattningen av landskapet. Hela vår omgivning består av mönster - det som Simon Bell kallar för [pattern] - och det är genom att känna igen dessa mönster som vi förstår världen, orienterar oss och till viss del kan förutse kommande skeenden; vi söker alltså ordning för att förstå situationen vi befinner oss i (Bell, 1999). Men människans längtan efter stabilitet och kontinuitet gör att vi tenderar att se landskapet som en konstant, en över tid oföränderlig bild, vilket gör att drastiska förändringar av det kan skapa rädsla (Bell, 1993). Detta sökande efter kontinuitet i vår ständigt förändrande värld kan medföra att människan hellre accepterar familjära platsers brister än utsätter sig för den oro som förändring medför (Bell, 1993). Den haltande förståelse för nödvändiga processer vid skapande och förändringsarbete i landskapet kan därför bli ett bekymmer (Bell, 1993).

Bell menar här att om vi kan identifiera landskapets morfologi, sätta in detta i människans kontext och förstå processen under vilken denna kontext skapas så kan vi använda den samlade informationen till att förmedla beslut om landskapets framtid, bevarande, utveckling och skötsel så att den lättare kunde förstås av fler (Bell, 1993). Första steget i processen som leder oss till ett konkret visuellt språk, säger Bell (1993), torde vara att identifiera mönster i det existerande landskapet genom att beskriva dem med rumsliga termer.

Ögats uppfattningsförmåga

Förmågan att upptäcka mönster sker framför allt med hjälp av vårt synsinne som används för att upptäcka former, färger och ljusstyrka. Dessa faktorer tillsammans med rumsliga dimensioner som avstånd och djup hjälper oss att skapa en bild av vad vi ser som sedan möjliggör ett ställningstagande. Självklart spelar alla våra sinnen en stor roll och sällan arbetar ett sinne isolerat från de andra, men för seende människor är just synsinnet det som dominerar vår uppfattningsförmåga. När vi iakttar ett landskap söker ögat efter förändringar och rörelser, vi vill känna igen oss och ge landskapet mening. Det första som ögat registrerar är varierande ljusintensitet, denna variation definierar kanter på tvådimensionella ytor och tredimensionella former som båda är viktiga byggstenar i förståelsen av mönster. Exempel på viktiga strukturella element som kan identifieras av dessa kanter är horisonter, strandkanter, trädkonturer och byggnadskonturer. Om ett visuellt sammanhang har liten eller ingen uppenbar struktur, menar Bell (1999) att vi sannolikt kommer bli förvirrade och frustrerade, ögat komma söka fram och tillbaka för att hitta fixpunkter utan framgång. (Bell, 1999)

Baselementen

Landskapet består av kullar, vatten, skogar, byggnader och vegetation och för att hjälpa till att skapa förståelse för deras visuella kvaliteter kan de analyseras på ett rationellt och grundläggande sätt. Mönstren vi ser är formade utifrån hur olika komponenter har arrangerats tillsammans, komponenter som kan ses som "grundläggande byggklossar". Det är kombinationer av dessa baselement som skapar mönster och avståndet till dem kan ändra betraktarens uppfattning om vilket av elementen det är hen ser. (Bell, 1993)

Point - punkt

Punkten markerar en position. Små objekt kan ses som punkter. Korsande linjer skapar en punkt där de möts. Punkter kan skapa ett fokus eller intresse i ett landskap. (Bell, 1993)

Line - linje

Att förlänga punkten i en dimension skapar en linje.

En linje behöver inte vara synlig utan kan antydvas av två punkter men trots detta fortfarande ha stor påverkan. Kanten på ett plan kan ses som en linje. Både naturliga och människoskapta linjer finns överallt i landskapet. Trädstammar, horisonten och gränser mellan vegetation i landskapet är exempel på naturliga linjer. (Bell, 1993)

Plane - plan

En endimensionell linje förlängs i ett tvådimensionellt plan.

Plan kan vara platta, svängda eller vridna och de kan, precis som linjer, vara antydde eller verkliga. Plan i olika positioner kan inhägnat ytor såsom väggar, golv och tak. (Bell, 1993)

Volume - volym

Den tredimensionella förlängningen av ett tvådimensionellt plan.

Volymen kan vara solid eller ihålig/öppen; materia skapar en solid volym medan utrymme mellan massor utgör en öppen volym. Ett exempel på detta är glänta som är en öppen volym omringad av en sluten trädvolym. (Bell, 1993)

Baselementen och variablerna.

Baselementen kan ses i relation till olika variabler som påverkar vår uppfattning av dem och den visuella effekten avgörs av denna relation. De variabler som Bell nämner är: antal, position, riktning, placering, storlek, form, intervall, textur, densitet, färg, tid, ljus, visuell kraft [visual force] och visuell inaktivitet [visual inertia]. (Bell, 1993)

Hur kan växter användas för att skapa platser och rum?

Växter kan ses som en slags byggstenar som kan sammanföras på en mängd olika sätt. Men kompositionen av växterna skapar mer än bara vegetationsgrupper, de utgör en levande och föränderlig struktur i utomhusmiljön. Växtematerialet, precis som all tredimensionell design i vår omgivning, skapar en materiell form som samtidigt definierar luften - det icke-materiella - runt omkring den. Formgivaren kan på så sätt använda sig av växter för att åstadkomma strukturer i landskapet som skapar rum. Dessa strukturer av rumsbildande växtematerial kan ses i många olika skalor, alltifrån skogarnas vida utsträckning till det ensamma trädets förmåga att själv skapa ett rum. (Robinson, 1992)

Rummets byggklossar

För att kunna bygga rumsliga miljöer behöver rummets beståndsdelar först definieras, detta för att vi ska veta vilka egenskaper vårt växtematerial bör ha. En av de personer som trängt djupt in i det konkreta rummets struktur är Catherine Dee som i sin bok "Form and fabric in landscape architecture" (2001) presenterar en rad begrepp som hjälper oss till rumslig medvetenhet.

fig.1

Skog utgör ett komplext utrymme som ligger gömt under trädkronorna och utgörs av både tomrum och massa, som en luftvolym genomträngd av trädstammar.

Dee delar upp landskapets helhet i sju olika delar men jag kommer här endast redogöra för de fem delarna som är elementära för bildandet av rumsligheter - spaces, paths, edges, foci och thresholds (Dee, 2001). Dessa översätter jag fritt till utrymmen/rymd, stigar, gränser, fokuspunkter och trösklar. Helheten i en design är alltid större än dess sammanlagda delar och det är formgivarens uppgift att överväga hur hen ska sammanföra rymd, stigar, gränser, fokuspunkter och trösklar med landskapets befintliga struktur, växtmaterial och topografi på ett bra sätt (Dee, 2001).

Spaces – rymd eller utrymmen

Rymd eller utrymme kan definieras som många olika saker. Det kan förklaras som en inhägnad plats, en plats för utomhusaktivitet eller som en motsats till form eller massa. I designsyfte kan rymd beskrivas som en yta som definieras i tre dimensioner av grundplan, vertikala plan och himmelsplan. Genom detta sätt att tänka på platser som om de vore kombinationer av abstrakta ”plan” som bygger tredimensionella former kan formgivaren, enligt Dee (2001), utveckla sin rumsliga medvetenhet. Ett utrymmes slutenhetsgrad är något som påverkar människans upplevelse, men även mikroklimatet och karaktären på platsen. Ett helt slutet utrymme erbjuder trygghet och säkerhet men kan även uppfattas som hotande och osäkert i en offentlig stadsmiljö. Slutenhet på två eller tre sidor ger en tillflyktsort men tillåter utsikt. Visuellt och fysisk genomtränglighet av inhägnade plan är ett viktigt grepp och något som formgivaren kan använda med subtil variation. (Dee, 2001)

Vegetation är ett grundläggande element för att definiera rymd/utrymmen i landskapet (se fig. 1, 2, 3). Växternas variationsrikedom kan erbjuda olika grad av slutenhet i golv-, vägg- och himmelsplan och kan kombineras på oändligt många sätt. (Dee, 2001)

fig.2

Gläntan är ett exempel på hur vegetation kan skapa dramatiska utrymmen. Här rör vi oss mellan kontraster: från mörkt till ljust, från slutet till öppet och från skugga till sol. Gläntorna blir naturliga platser för bösättning eller platser att mötas på med utsikt upp mot himlen och en annan flora som tillåts tack vare ljuset.

fig.3

Häckar är en annan sorts levande gröna väggar som kan omsluta ett utrymme och ett passande växtmaterial kan väljas utifrån önskad karaktär och skötselgrad

Genom de exempel som Dee (2001) ger på hur vegetation kan bilda de plan som nämndes tidigare i stycket blir det väldigt tydligt att rymd eller utrymme [Space] är just den rymd som uppenbarar sig först när dess gränser definieras. Men det är inte själva rymden som definierar rummet utan de gränsgörande planens egenskaper, helt i enlighet med Norberg-Schulz's (1999) definition av begreppet rum. Och utan sina definierande gränser skulle detta specifika rum upphöra att existera, där skulle bara vara odefinierad rymd.

Paths - stigar

Stigar kan definieras som linjära platser som används till förflyttning (se fig. 4, 5). De kan också ses som en sammanlänkande form som skapar ett nätverk av rörelse i landskapet. Att med hjälp av vegetation skapa olika typer av stigar hjälper till att skapa riktningar i landskapet och påverkar den rumsliga upplevelsen då vegetationen både kan användas som markmaterial, vertikala element eller bilda en tunnel genom att sluta sig över våra huvuden. (Dee, 2001)

fig.4

Allén är en varaktig landskapsform som både skuggar och orienterar människor genom att accentuera en riktning.

fig.5

Ängsstigar är en annan slags gångstråk som enkelt skapas genom att på olika sätt klippa gångar genom gräset.

Edges - gränser

Gränser flätar samman olika former och beståndsdelar med varandra och kan ses som en fysisk eller konceptuell enhet i landskapet (se fig. 6, 7). Gränserna möjliggör rumsliga övergångar att vara komplexa och sammanhållna, rika och subtila i sin utformning. Gränsen kan definieras som en linjär beröringspunkt mellan två ytor i landskapet som har olika funktioner eller karaktär, som en övergång eller en horisont. Just horisonten är en visuell och symbolisk gräns där himlen möter jorden och kan ha en bibetydelse som framtidssökande men också förlust och separation. En anledning att den har fått dessa starka symbolvärden kan vara att den är fysiskt omöjlig att besöka eller erövra. (Dee, 2001)

Skogsbrynet är en plats som successivt går från höga träd till låg markvegetation. Brynet består av en mängd olika växttyper till följd av de skiftande ljus- och konkurrensförhållandena. Det är en plats rik på upplevelser och fungerar både som en trygg plats att titta ut ifrån och som en plats att titta in i skogen ifrån. (Dee, 2001)

En viktig egenskap hos gränsen är dess förmåga att skapa ett fysiskt avbrott mellan ytor som kan skapa fysiska och psykologiska barriärer i landskapet. Men här, menar Dee, är det viktigt att vara medveten om hur formgivaren använder sig av denna egenskap så inte oönskade barriärer skapas. (Dee, 2001)

fig.6.
Gränsen mellan vatten och land, men också mellan de skilda världarna under och ovanför vattenytan.

fig.7
Gränser i landskapet med både subtila och tydliga variationer sv växtmaterial, täthet, form och färg.

fig.8

En iögonfallande händelse i landskapet skapar en tydlig fokuspunkt, i detta fall en träddunge.

Foci - fokuspunkter

Fokuspunkten kan beskrivas som en händelse i landskapet eller en form som kontrasterar mot sin omgivning (se fig. 8). Det kan vara en landform som hjälper dig att orientera dig eller något som markerar en rituell, kulturell eller social plats. Fokuspunkter kan således både utgöras av hela platser såsom gläntor, uddar eller bergstoppar; men kan även fungera som kontraster t.ex. mjuk - hård, ljus - mörk, klar - suddig, varm - kall. Ett ensamt träd eller en grupp av träd på en öppen yta utgör en tydlig fokuspunkt. Människor har en tendens att dras till dessa träd och de utgör ofta sittplatser. Människor har också en förmåga att skapa stark anknytning till gamla träd och det kan vara därför dessa förblir fokuspunkter i våra landskap över lång tid. Formklippning är ett sätt att skulptera växter på som möjliggör dem att bli oföränderliga former vilket medför en känsla av permanens och ålder (Dee, 2001).

Thresholds - trösklar

Trösklarna är precis som gränserna en sammanflätande element som möjliggör spännande och mångsidiga övergångar i landskapet. Skillnaden ligger i att trösklarna är en "punkt" snarare än en linjär plats. Den kan definieras som en mindre övergångsplats mellan större ytor och gångar, en mitt-emellan-plats som kan erbjuda vila efter en upplevelse och förväntan inför nästa. (Dee, 2001)

Att designa med hjälp av växter

Principerna kring formgivning delas av många olika designinriktningar, men materialet som används skiljer sig åt, både vad gäller funktionella och estetiska egenskaper. Robinson (1992) menar att det som framförallt gör växter till ett unikt material är att det har ett eget liv. De växer, interagerar med sin omgivning och är i ständig förändring. En växts tillväxt och utveckling går aldrig helt att förutse. Förutom de genetiskt nedärvda egenskaperna hos växten påverkar även faktorer såsom mikroklimat, skötsel och sjukdomar hur växten utvecklas. Svårigheten att förutse en växts slutgiltiga utseende medför alltså att en skalenlig modell eller ritning aldrig kan garantera det verkliga växtmaterialets slutgiltiga utseendet, till skillnad från en modell av till exempel en bil. Men det faktum att formgivningen med växter inte i detalj går att förutse, anser Robinson (1992) oftare är en fördel än ett problem. Han menar också att med åren blir den praktiska erfarenheten hos formgivaren större och i samband med ökad förståelse om växtmaterialen ökar också chansen att "förutspå" dess utvecklingscykel. (Robinson, 1992)

För att kunna formge rumsliga miljöer på ett tillfredställande sätt bör formgivaren, enligt Robinson (1992), ha en bred förståelse som sträcker sig över en rad kunskapsområden. Dels behöver hen vara införstådd i grundläggande ekologiska principer samt vissa skötseltekniska tillvägagångssätt. Dels måste hen ha ett öga för linjer, färg och textur samt kunna komponera växter så att alla dessa faktorer tillsammans skapar en atmosfär lämplig för tillfället. Formgivaren behöver en skarp estetisk känsla för att skapa kompositioner som både tar fram det bästa hos en växt men också fungerar som helhet. Förutom nämnda breda kunskapsspann tillkommer en särskild förståelse, som ger kompositionen dess visuella och rumsliga kärna, och detta är att förstå växterna som strukturskapande beståndsdelar i landskapet. En stor kännedom om växter ger förmågan att veta vilka egenskaper formgivaren letar efter hos växtmaterialet samt hur dessa egenskaper bäst kan användas för att uppnå önskat resultat. (Robinson, 1992)

Utomhusrum kan, precis som rum inomhus, omslutas av golv, väggar och tak. Väggarna kan till exempel bestå av planteringar och buskar, golvet av marktäckare och taket av trädkronor. Dörröppningar kan länka samman olika rum och fönster kan skapas i luckor i grenverket hos träd och buskar. Robinson (1992) menar också att detta arkitektoniska språkbruk är värdefullt för den som formger med växter eftersom det gör det enkelt att relatera till. Detta hjälper oss att förstå att utomhusmiljöer, precis som inomhusmiljöer, borde utformas för att användas. Det hjälper också till att känna igen de strukturskapande egenskaperna hos planteringar vilket är den absolut viktigaste vid utformningen av rumsliga miljöer. (Robinson, 1992)

Att kategorisera efter storlek

Ett effektivt sätt att förhålla sig till växterna som byggstenar är att sortera in dem efter ungefärlig storlek i relation till den mänskliga skalan eftersom det vanligtvis är en växts höjd som avgör dess potential som rumsbildande element. Formgivaren tillåts med hjälp av dessa byggstenar att ha kontroll över den visuella och fysiska tillgängligheten på platsen, detta anser Robinson är två grundläggande faktorer vid komposition av rum. (Robinson, 1992)

Växter i marknivå

Det som kännetecknar detta lager är att dess höjd aldrig utgör ett hinder för syn eller framkomlighet. Det kan bestå av gräs och andra örter som kan klippas eller betas men även örter av krypande, mattbildande slag. (Robinson, 1992)

Buskar och örter under knähöjd (lågväxande)

Detta lager består av lågväxande buskar och örter och kallas ofta för marktäckare. Livskraftiga växter i detta lager används framgångsrikt i landskapssammanhang för att skugga ut ogräs. Växtlagret kan också användas som underplantering till högre växter för att accentuera dessa. Även klättrväxter kan räknas till denna kategori och dessa kan användas för att på ett effektivt sätt länka samman horisontella och vertikala ytor genom sin förmåga att växa längs med och uppför objekt. (Robinson, 1992)

Växter i knä-ögon-höjd (mellanhögt)

Egenskaperna hos dessa växter kan på flera punkter liknas vid egenskaperna hos en låg mur eller ett staket då den tydligt utgör ett fysiskt hinder utan att varken påverka sikt eller solinstrålning. Dessa egenskaper erbjuder en uppsjö av rumsbildande möjligheter såsom att fysiskt separera ytor eller att markera sträckningen av gångar utan att fysiskt omsluta dem. (Robinson, 1992)

Växter över ögonhöjd (höga buskar)

Växter som sträcker sig över ögonhöjd fungerar som både en fysisk och visuell barriär och används därför ofta till att inhägnas eller separera element i landskapet. I jämförelse med träd håller sig dessa växter till en mer mänsklig skala och passar därför bra till att skapa trygga och skyddade platser i trädgårdar, på lekplatser eller på innergårdar. De kan effektivt framhäva vackra planteringar genom att användas som fond i bakgrunden och de kan samtidigt gömma oattraktiva element såsom soptunnor, luftvärmepumpar eller parkeringsplatser. (Robinson, 1992)

Träd

Trädens storlek gör dem till det växtelement som mest effektivt kan användas för att skapa rumslig effekt i relation till byggnader, vägar och broar. Trädplanteringar kan användas för att skärma av, separera, inhägnas och komplettera stora strukturer i landskapet. Oavsett om träden är små (5-10m) eller stora (20m>) har de en avgörande förmåga att skapa strukturer i stora urbana miljöer och skapa dominerande delar i storskaliga planteringar. En grupp av träd kan erbjuda spännande rum under sitt krontak och de kan skapa utsiktspunkter mellan inramande stammarna. (Robinson, 1992)

Graden av slutenhet

Ramverket för den rumsliga miljön som växterna skapar kan varieras på otaliga sätt för att uppnå önskad effekt. Växternas egenskaper och växtsätt ger förutsättningar för olika grad av genomsläpplighet i rummets alla plan, och hur dessa egenskaper kombineras påverkar den rumsliga upplevelsen tydligt. Slutenhetsgraden beskrivs genom två olika upplevelser - den fysiska och den visuella. Den fysiska slutenhetsgraden förklarar i vilken utsträckning vi kan röra oss fritt i rummet. Här kan hinder i form av olika höga och täta vegetationsgrupper utgöra begränsningen. Den visuella slutenhetsgraden påverkar i vilken utsträckning vi har möjlighet att uppfatta vad som sker utanför rummet. En hög slutenhetsgrad här medför ett större fokus på rummets insida medan visuell öppenhet kan koppla samman rumsligheter med varandra och underlätta vår förmåga att orientera oss. Ett rum kan erbjuda en variation av visuell slutenhet genom tex väl valda öppningar som skapar utblickar i landskapet. En miljö med hög slutenhetsgrad både fysiskt och visuellt kan ge en känsla av trygghet, men finns den belägen i en urban miljö kan samma omhuldande rumslighet ge en otrygg känsla. (Robinson, 1992)

Hur fungerar bokträdet (*Fagus sylvatica*) som växtmaterial?

Alla som vandrat i en uppväxt bokskog kan nog hålla med om att det är en upplevelse som lämnar starka minnen. Tor Nitzelius summering av denna upplevelse är svår att överglänsa och omöjlig att förenkla utan att gå miste om det väsentliga:

”Att vandra igenom en mäktig bokskog, där de silvergrå, raka stammarna resa sig som en allvarlig pelarhall och där krontaket välver sig högt uppe, är en alltid lika oförglömlig naturupplevelse. Bokskogen är vacker under alla årstider. På vintern utströmmar den majestätisk ro och när våren börjar nalkas skifta skotten uppe i grenverket nästan omärkligt i färg då myriaderna av knoppar börjar leva. I maj sker så den plötsliga förvandlingen, hela bokskogen kläder sig i sin obeskrivligt skira skrud av ljusgröna löv. Kontrasten mellan de sprickande lövens fina filigranverk och de grå stammarna eller de i brunviolett skiftande skotten ger bokskogen under denna tid en speciell charm. När sedan under sommaren löven vuxit ut och den gröna färgen djupnat, skänker bokskogen skugga och svalka. Vinden brusar över skogen, men under det domliknande krontaket härskar stillhet och ro. Bokarnas höstskrud slutligen skiftar och lever i sin färgverkan med atmosfärens förändringar. I disigt och regningt väder lysa bladen upp omgivningen i varmt gyllenbruna nyanser, men när novembersolen spelar in mellan träden med sina sneda strålar, intensifieras denna lövverkets lyskraft genom framträdande stänk i karmin och violett.”

(Nitzelius, 1958; 122)

Fig.9

Bokskog på Romeleåsen sensommaren 2014.

Bokträdet invandrade till Sverige via Danmark för uppskattningsvis 4000 år sedan och har sedan dess varit det dominerande trädslaget i södra Sverige. När beståndets naturliga gräns var som nordligast fanns det bokskogar ända upp i Dalarna och Uppland. Dessa gränser har sedermera förflyttats söderut igen till fördel för granen som kommit norrifrån. Även människans behov av betes- och odlingsbar mark har medfört att bokbestånd försvunnit från stora områden i mellansverige där dessa annars hade kunnat förekomma. (Almgren et.al. 2003)

Förekomsten av sena vårfroster anses i första hand vara det som hindrar bokens spontana spridning norr och österut. Frosten stör blomningen och således fruktsättningen hos träden, men även de små groddplantorna kan fara mycket illa av såväl uttorkning som frost. (Nitzelius, 1958)

Bokträdet växer som kraftigast mellan 30-80-åldern, innan och efter det är tillväxten relativt långsam (Nitzelius, 1958). I uppväxta bestånd sluter sig kronan tätt och skuggar ut marken under sig. I den djupa skuggan är det få växter som klarar av att konkurrera men i befintliga bokbestånd kan fältskikt av örter förekomma och beroende på förekommande arter kan man få en föraning om den befintliga ståndort på platsen. Då bokträdet, för att utvecklas optimalt, vill ha en rik jord med god vattentillgång kan det vara av stor vikt att känna till markens lämplighet för att uppnå önskat resultat. Självklart beror detta på syftet med skogsplanteringen, en areal som ska bli virke har sannolikt högre krav på bonitet än ett område som används som rekreationsyta. Under gynnsamma förhållanden kan bokträdet bli upp till 400 år gammalt. Några som kan dra nytta av den djupa skuggan under bokträden är de unga bokplantorna. Boken är vad man kallar en sekundärart så de klarar av dunklet nere vid marken och får dessutom nödvändigt skydd mot uttorkning och eventuella frostnätter i mikroklimatet som bildas. (Almgren et.al. 2003)

Bokskog:

Slutna bestånd ger rak stam och hög krona. För att skapa en pelarsal av bok krävs tid och kunskap. Detta skogsrum skapas genom många års medveten gallring i ett från början helt slutet parti av självföryngrad boksly eller tätt planterade småplantor. Denna sly växer i regel under amträd eller gamla bokträd som skyddar de känsliga plantorna mot både frost, vind och stark sol. Plantorna växer tätt inpå varandra, allt för att de ska sträcka sig uppåt mot ljuset och inte förgrena sig. När tiden är mogen ställs stammarna isär genom manuell gallring och efter ytterligare tid glesas beståndet ur mer och mer. Till slut har vår pelarsal skapats, den vi känner igen som "bokskogen". Att på annat sätt försöka efterlikna denna pelarsal skulle kräva stora resurser i tid och pengar för skötsel såsom uppstamning och bevattning, med risk för att resultatet inte blir det man har tänkt sig. (Almgren et.al. 2003)

Som solitär:

Ett bokträd som får växa friställt utan konkurrens från andra träd blir en kraftfull solitär. Under optimala växtförhållanden kan den nå en höjd på över 40m, men stammen blir både kortare och grövre eftersom förgreningen börjar tidigare. (Nitzelius, 1958)

Som häck:

Bokträdet har många bra kvaliteter som häck. Den klarar av skuggiga växtplatser och den har en jämn skottbildning vilket gör den tät. En annan utmärkt kvalitet är att den behåller sitt bladverk över vintern vilket både ökar inbromsning av vind samt kan uppskattas som ett dekorativt värde. En häck av bok ska inte toppbeskäras innan den nått önskad höjd. (Nitzelius, 1958)

I staden:

Bokens behov av hög mark- och luftfuktighet gör den opassande som trädval i hårdgjorda miljöer i staden. Däremot kan den trivas bra i parkmiljö och används för att skapa rumslighet på många olika sätt. (Almgren et.al. 2003)

Variationer:

Bokträdet förekommer i en rad olika variationer vad gäller växtsätt, bladfärg och bladform. Några värda att nämna är: hängbok - *Fagus sylvatica* L. var. *pendula*, med sin kraftigt nedhängande grenverk, samt; blodbok - *Fagus sylvatica* L. var. *atropurpurea*, med sina röda och purpurfärgade blad. (Nitzelius, 1958)

Platsbeskrivning

Platsanalyserna är utförda på fyra rummen i Alnarps Västerskog. Rummen ligger belägna i beståndet av bok (*Fagus sylvatica*). Kartan nedan visar en överblick av Alnarps campusområde. Den rödmarkerade rutan ringar in Alnarp Västerskog.

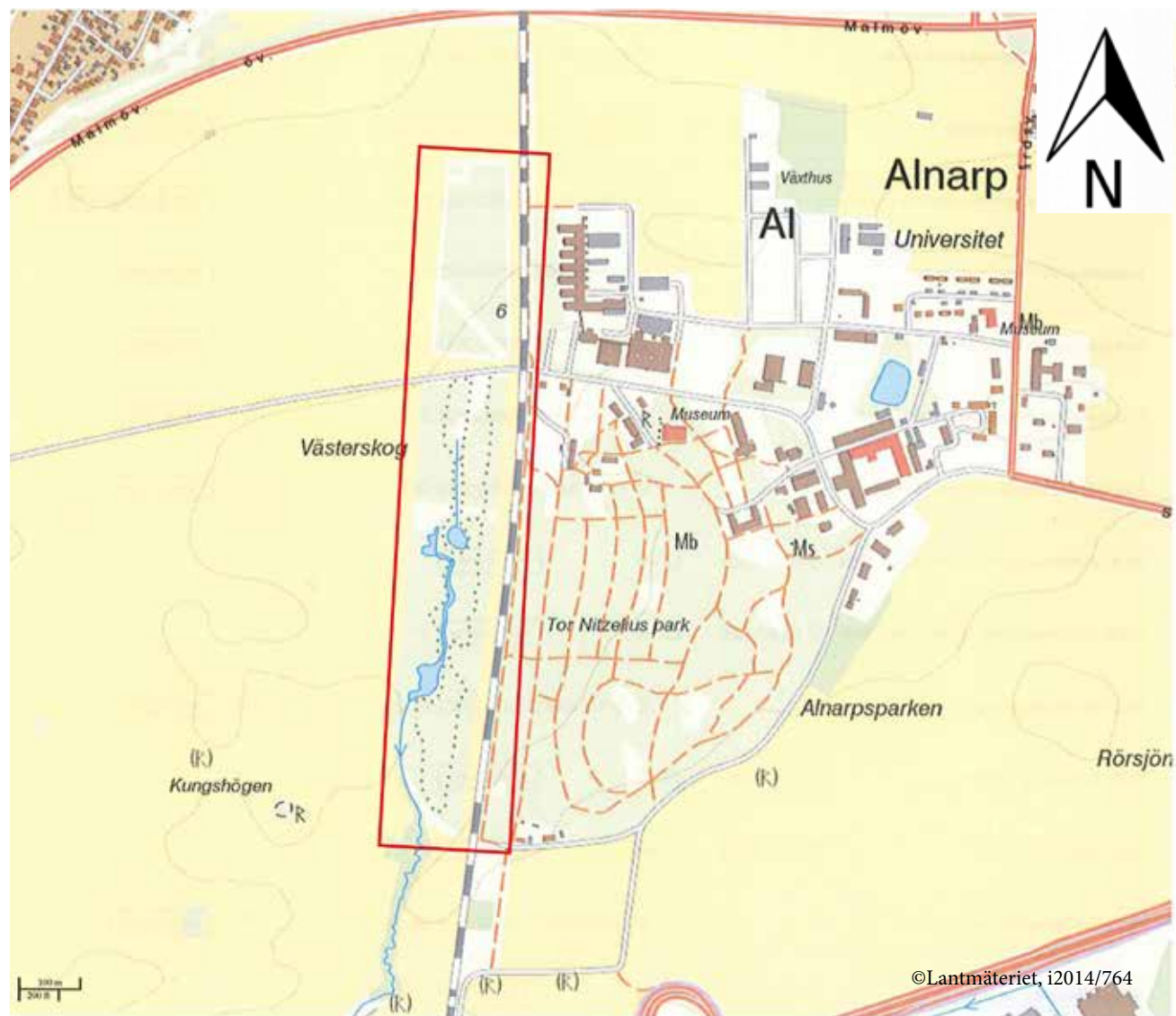

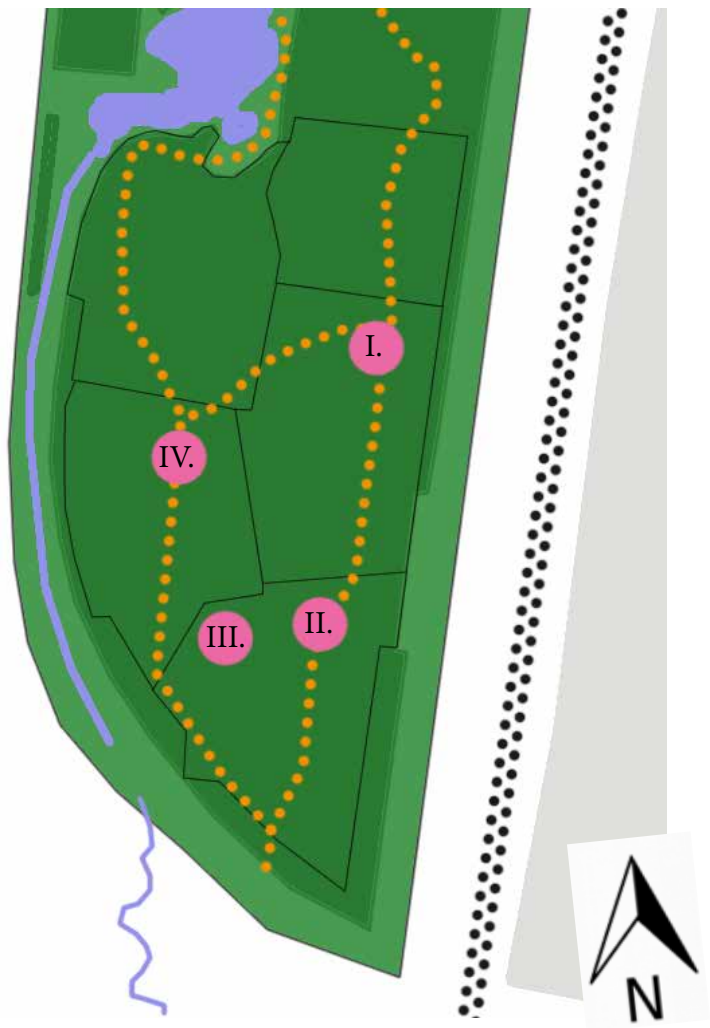
fig.10
Översiktskarta, Alnarp

fig.11
Orienteringskarta över Alnarps Västerskog

fig.12
Orienteringskarta över bokbeståndet samt de fyra analyserade rummen

- I. "Labyrinten"
- II. "Lit de parade"
- III. "En plats för den som söker"
- IV. "Trädgården"

(bilden ej i specifik skala)

Kort introduktion av rummen.

Rummen har tilldelats varsitt nummer (I, II, III, IV) baserat på ordningen de analyserats i. De har även fått namn. ("Labyrinten", "Lit de parade", "Platsen för den som söker", "Trädgården") utifrån de texter som "Analys 1" gav upphov till. Jag har valt att använda mina nya namn på alla rummen trots att tre av dem hade namn sedan innan, detta eftersom jag inte tagit hänsyn till vad skaparna av de olika rummen har haft för avsikter.

fig.13

I. "Labyrinten"

Första rummet består av böljande, klippta bokhäckar och höga lärkträd. Häckarna är planterade i nord-sydlig riktning och har kvar de vissan löven på grenarna. På marken växer gräs. En stig leder rakt igenom rummet. (fig.13)

fig.14

II. "Lit de parade"

Ett lågt trästaket ramar in det andra rummet. I mitten står höga formklippta bokträd som planterats i en fyrkant i mitten. Runtom träden täcks marken av singel. Innanför trädringen växer myskmadra. Ovanför myskmadran är det öppet upp mot himlen. Stigen övergår i grus och man måste ta sig runt trädringen för att komma vidare ut ur rummet. (fig.14)

fig.15

III. "Platsen för den som söker"

Det tredje rummet kan snarare ses som en ickeplats. Den ligger en bit från stigen och är inte lätt att se om man inte vet om att den är där. Vid entrén ligger en liten hög av grenar som man måste kliva över för att komma in. Inuti är grenar undanplockade från marken och bara vissna löv ligger kvar. Detta skapar en liten skillnad i markmaterial som skapar ett innanför och ett utanför. Inuti rummet ligger ännu en hög med grenar. För att komma ut ur rummet går man tillbaka samma väg. (fig.15)

fig.16

IV. "Trädgården"

Rum fyra är stort och ljus. Här växer höga björkar och beskurna, låga bokträd. Bokträden liknar gamla fruktträd, de har sina vissna löv kvar på grenarna. På marken växer gräs, plister och andra örter. Stigen leder lite slingrande genom rummet och försvinner ut i skogen på andra sidan. (fig.16)

Resultat

Del 1.

Analys 1 – Skiss och prosadikt

Genomförande av skiss samt råtext som underlag till kommande prosadikt.

Tidpunkt: 21/11 och 25/11 2014.

Plats: Bokbeståndet i landskapslabbet, Alnarp.

Väderförhållanden: Skiftande molnighet, solen titta fram ibland. Temperaturen ligger strax över 0°C.

Ljudbild: Bilbrus från motorvägen. Flygplansmuller. Tassande fotgängare. Fågelkvitter långt borta och nära.

Denna analys bygger på min direkta upplevelse av platserna. Flera skisser har gjorts i varje rum och till varje skiss har jag skrivit fri prosatext om känslan som infunnit sig av att befinna mig på platsen och mina upplevelser genom alla sinnen. Råtexten har sedan bearbetats för att bäst fånga den känsla som de olika rummen gett. Jag har valt att arbeta med prosalyrik då det är en fri form av text som inte binder sig till versmått eller liknande. Tre skisser har valts ut till varje text och är inte bearbetade efter att de gjordes.

Analys 1 - Plats I

”Labyrinten”
ordnade rader
mjukt klippta
fortfarande med löven kvar
och lärken ovanför som paraplyer mot dåligt väder

kliver in i en labyrint
en fantasi
platsen där älskare möts
här leker vi kurragömma
jagar kull

men är det någon som gömmer sig här?
tystnaden är för tung
fåglarna larmar

vi får aldrig veta
omöjligt att få överblick

*nere på marken
lärkarna drömmande med sina mjuka barr
lugn och ro
jag är en bisak här
inget centrum
bara ännu en del*

(Malin Hirdman, 2014-11-21)

fig.17

fig.18

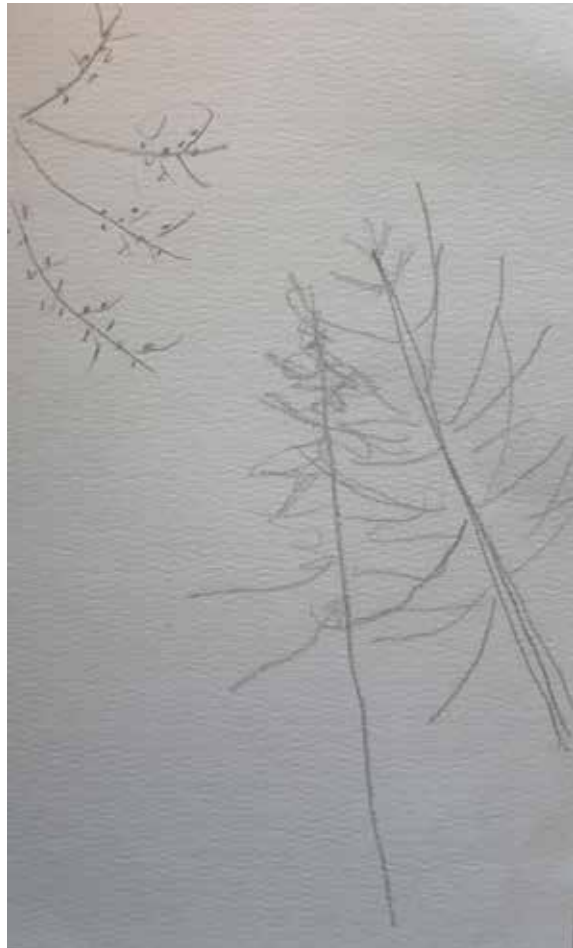

fig.19

Analys 1 - Plats II

”Lit de parade”

toget
staden
den formella platsen

jag står utanför
men med en längtan
jag vill ligga i myskmadran och blicka upp
som Snövit i sin kista av glas

där innanför finns den
scenen
centret
kärnan
en förbjuden plats
den strikta arkitekturen gör
att jag känner mig övervakad

*men inuti står tiden nästa stilla
lägger jag mig platt
syns jag inte
sjunker jag ner i jorden*

*och där är himlen
fri
med molnens oregelbundna former
en fågelflock
flyger som den vill*

(Malin Hirdman, 2014-11-21)

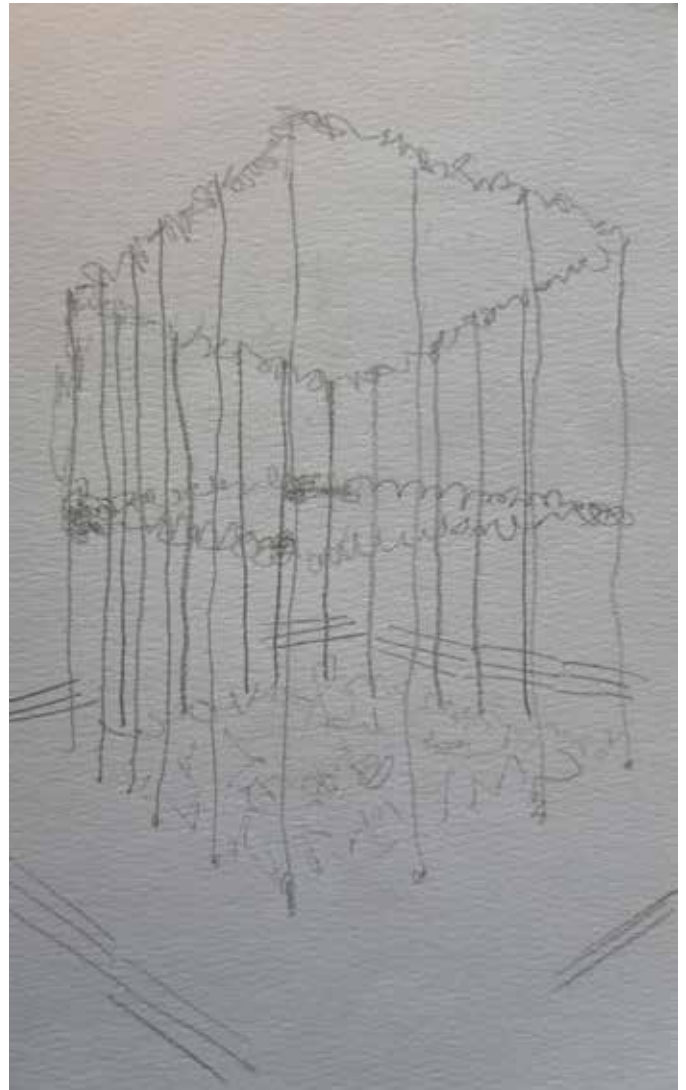

fig.20

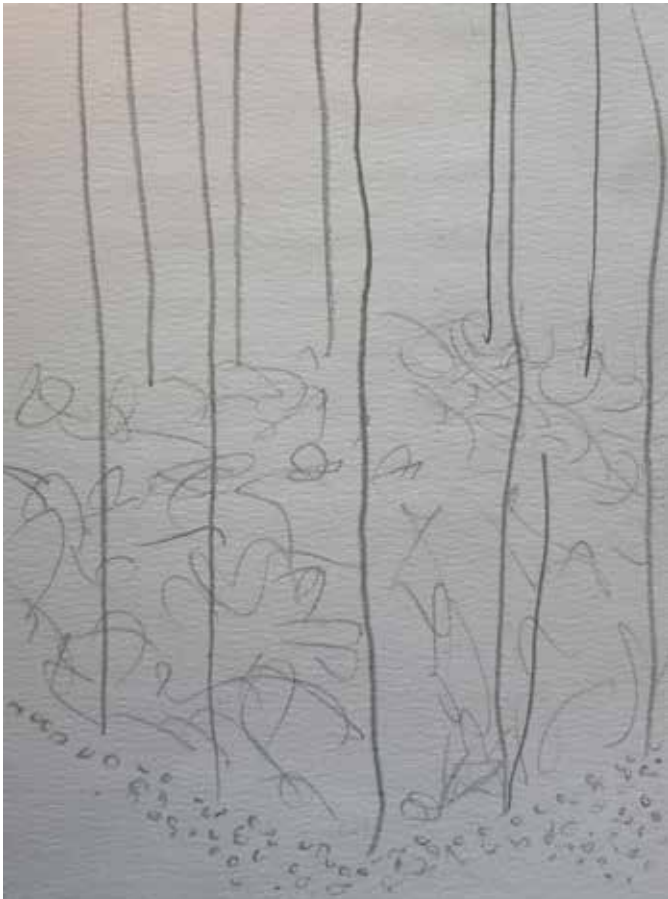

fig.21

fig.22

Analys 1 - Plats III

”Platsen för den som söker”
vid en liten hög av pinnar
finns en väg som leder till ingenstans
ett sidospår
knappt förnimmbart
men klar och tydlig för den som söker

rummet är diffust
är det ens ett rum?
subtila variationer gör skillnad
på här inne och där ute
undanplockade grenar

*ser ännu en
liten hög av pinnar
sammanhanget
ingen slump*

när jag ligger ner syns himlen
genom trädtopparna
som en vanlig skogshimmel
tryggt
ingen kommer upptäcka mig
jag får vara här
för den här platsen tillhör den
som kan hitta den

(Malin Hirdman, 2014-11-25)

fig.23

fig.24

fig.25

Analys 1 - Plats IV

”Trädgården”

plötsligt ljus
vita stammar bland bruna och grå
björkögon betraktar
och där borta
en trädgård
med sin gröna matta

björkstammarna sträcker sig mot himlen
bokträden som krumma fruktträd
vårdade
vördade
här har tiden fått gå långsamt

*och stigen rinner in mellan träden
försvinner tyst vidare*

här kan jag ligga som i min egen trädgård
och du
som i din där hemma

(Malin Hirdman, 2014-11-25)

fig.26

fig.27

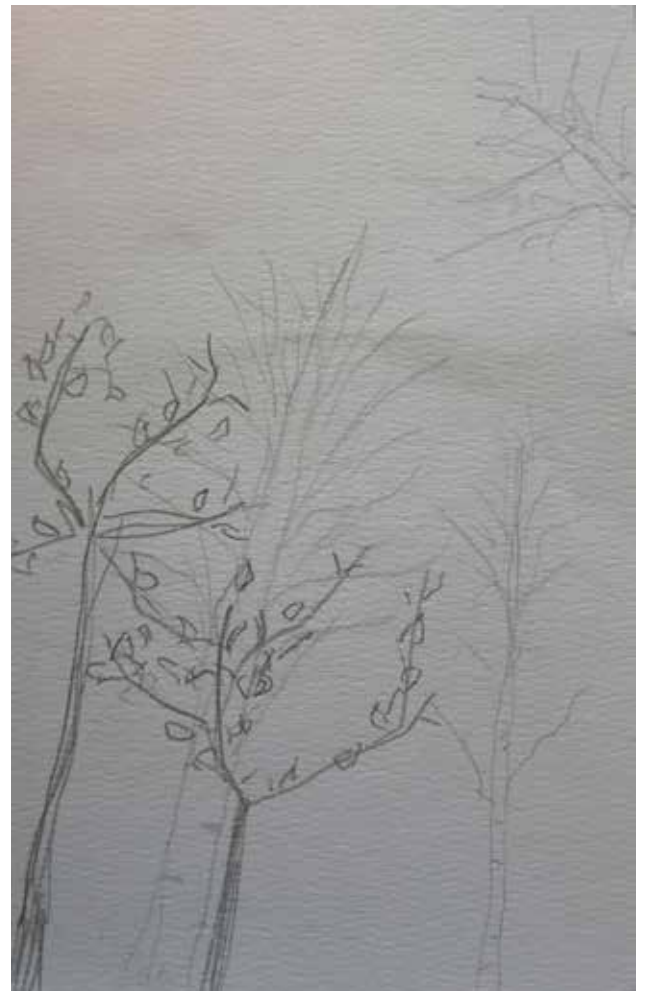

fig.28

Del 2.

Analys 2 - Rumsliga begrepp och fotografi

Fotografering och analys utifrån begrepp hämtade i litteraturen.

Tidpunkt: 18/12 2014.

Plats: Bokbeståndet i landskapslabbet, Alnarp.

Väderförhållanden: Skiftande molnighet, solen titta fram ibland. Temperaturen ligger strax över 0°C

Ljudbild: Brus från motorvägen och flygplan. Förbipasserande tåg. Tassande fotgängare. Fågelkvitter.

Analysen har tagit hänsyn till följande begrepp (Dee, 2001):

1. Space vs materia: utrymme/rymd vs. massa.

- utsträckningen av materia vs. luft.

- materians skikt.

- av vad består materian.

2. Edges: gränser.

- yttre gränser som definierar rummet/platsen utsträckning.

- möten mellan material.

3. Foci: fokuspunkter.

- ting eller företeelser som drar till sig uppmärksamheten.

Jag är medveten om att fler parametrar är avgörande för att skapa dynamiska platser och rum, men jag har valt att begränsa min analys till dess tre punkter då de är grundläggande rumsdefinierande element som kan användas i alla typer av rumsbildande sammanhang. I olika rumsanalysmetoder lappar begreppen över varandra, därför har jag valt att titta på tre begrepp från Catherine Dee (2001). När jag sedan tittar på mina resultat har jag kunnat koppla flera fenomen till övrig litteratur.

Analys 2 - Plats I
”Labyrinten”

1. Rymd vs. massa

fig.29
Glänta i bokbestånd skapar kontrast mot omgivande skog.

fig.30
Markskikt/golv: gräs.

fig.31
Mellanskikt: klippta bokhäckar, vissna löv kvar. Bokhäckarna delar in platsen i många olika små utrymmen.

fig.32
Kronskikt/tak: lärkträdens kronor skapar ett delvis öppet takskikt mot himlen.

Analys 2 - Plats I
”Labyrinten”

2. Gränser

fig.33

Yttre gräns:

Väderstrecken öst och väst: klippt bokhäck, ca 3m hög, delvis med löven kvar.

fig.34

Yttre gräns:

Väderstrecken söder och norr: det abrupta avbrottet i bokbeståndet som utgör gläntan. Skiftningar i markmaterial: gräs övergår i pinnar och löv, ca 30cm högt.

fig.35

Inre gräns:

Stigen av jord och barr delar upp den gräsbeklädda markytan i två sidor. Bokhäckarna som visuellt avgränsar i nord-sydlig riktning.

Analys 2 - Plats I
”Labyrinten”

3. Foci

fig.36
Stigen: riktning framåt, förstärks av häckar och linjer i bokbeståndet.

fig.37
Häckarna: lövens färg, tätheten.

fig.38
Lärkens stammar: riktning uppåt, ögat vandrar uppåt.

Analys 2 - Plats II
”Lit de parade”

1. Rymd vs. massa

fig.39
Glänta i bokbestånd skapa kontrast mot omgivningen.

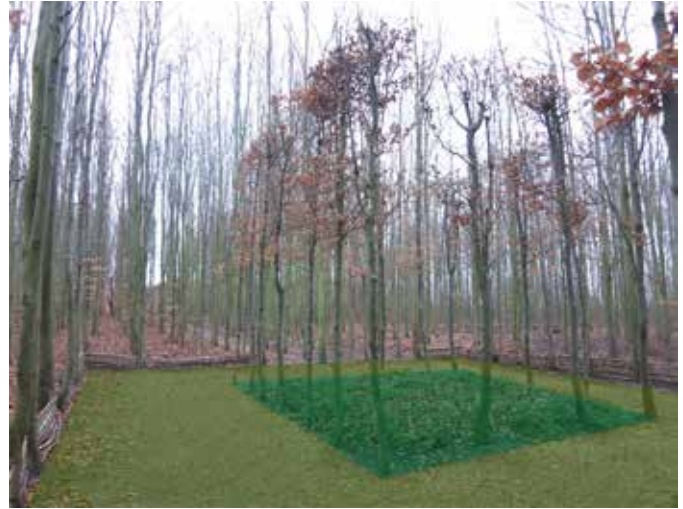

fig.40
Markskikt/golv: singel och myskmadra skapar tydlig rumslig indikation.

fig.41
Mellanskikt: bokstammar placerade som en fyrkant understryker indikation av inre rum.

fig.42
Kronskikt/tak: kubiskt formklippta bokkronor samt himmel. Skapar ljusschakt mellan mark och himmel.

2. Gränser

fig.43

Yttre gräns: det abrupta avbrottet i bokbeståndet som utgörs av gläntan. Låga trästaket placerade mellan trädstammarna, ca 30cm högt. Visuellt öppet, fysiskt begränsat.

fig.44

Inre gräns: trädstammar i fyrkant bildar en inre rumslighet. Skifte i markmaterial från singel till myskmadra. Både visuellt och fysiskt öppet.

3. Foci

fig.45

”Kuben”: blicken dras till formen.

fig.46

Himlen: stående inuti kuben dras blicken mot ljuset och himlen. Tydlig skillnad på foci beroende på hur rummet används.

Analys 2 - Plats III

”En plats för den som söker”

1. Rymd vs. massa

fig.47

Under trädkronorna inne i bokbeståndet.
Rumsligt väldigt liten skillnad från omgivningen.

fig.48

Marskikt/golv: boklöv.

fig.49

Mellanskikt: trädstammar.

fig.50

Kronskikt/tak: bokkronor.

Analys 2 - Plats III

”En plats för den som söker”

2. Gränser

fig.51-52

Yttre gräns: subtil skiftning i markmaterial. Lättare att se på avstånd än när man befinner sig inne i rummet.
Inre gräns: nej.

3. Foci

fig.53-54

En liten hög av pinnar mellan två trädstammar. Blir ett blickfång, en punkt med mörkare färg.

Analys 2 - Plats IV
"Trädgården"

1. Rymd vs. massa

fig.55
Stor glänta i bokbestånd.

fig.56
Markskikt/golv: blandade örter.

fig.57
Mellanskikt: Beskurna bokträd, löven kvar.
Löven skymmer delvis sikten i rummet. Vita
björkstammar.

fig.58
Kronskikt/tak: Björkkronorna ger ett relativt
öppet takskikt som släpper ner ljuset från
himlen.

2. Gränser

fig.59

Yttre gräns: Höga bokträd i rader. Skiftningar i markmaterial, från gröna örter till bruna löv och grenar.

fig.60

Inre gräns: Stigen utgör en gräns som delar rummet i två delar.

3. Foci

fig.61
Stigen: lockar blicken att följa den bort mellan träden.

fig.62
Björkstammarna: den ljusa färgen och riktningen upp mot hinlen.

fig.63
Boklöven: färgen påtaglig, mitt i synfältet.

Del 3.

Analys 1 & 2 kopplat till litteraturstudien

Plats I - "Labyrinten"

Rummet jag har valt att kalla "Labyrinten" är det första av de fyra rummen man kommer till. I detta möte är man minst förberedd på att något ska hända. Kontrasten mellan den kringliggande "skogen" och de klippta häckar i gläntan är stor och man får verkligen en aha-upplevelse när man kommer fram till platsen. Beroende på i vilket väderstreck man står så är platsen visuellt helt öppen eller helt slut. När man gör entré dras blicken längs stigen och vidare bort i trädraderna, detta förstärks av att de klippta häckarna följer samma riktning. Denna dragningskraft kallar Bell för "visual force" (Bell, 1993). Denna kraft är såpass stark i detta rum att det krävs ett aktivt beslut för att kliva av stigen och in i rummet och inte följa stigen genom och ut ur rummet. Detta skulle av Dee förklaras som ett subtilt men högst påtagligt sätt att använda sig av gränsen som stigens kanter utgör i rummet (Dee, 2001). Inne mellan häckarna är man åt två håll visuellt och fysiskt begränsad (Robinson, 1992) och det förstärks ytterligare av att de vissna löven sitter kvar på bokhäckarna. Häckarna är klippta mjukt och lekfullt vilket avspeglas i hela atmosfären. Om häckarna istället hade varit geometriska skulle nog humorn försvunnit och platsen upplevts som mer allvarsam och kanske till och med hotfull. Om häckarna hade bestått av t.ex. Taxus eller Ribes hade intrycket varit ett helt annat både vad gäller ljus, färg och densitet (Bell, 1993).

Plats II - "Lit de parade"

Att komma till denna plats var mycket speciellt, den både fascinerar mig och gör mig illa till mods. Så strikt. Så förvirrande. Var ska jag? Vems är platsen? Jag blir förvirrad i mitt misslyckade försök att förstå hur jag ska vara på platsen (Norberg-Schulz, 1999). När jag fick reda på att den sett annorlunda ut tidigare – med bara den lilla öppning upp mot himlen och golvet av myskmadra – föll mycket på plats. Det är ju där inne som upplevelsen ligger! I det gröna, i ljuset! Men någon har gjort om och skapat en ogästvänlig plats fylld av frågetecken, omotiverad och svår att greppa. Gränserna här är knivskarpa och rummet känns så formellt att man knappast vågar utforska det med risk för snedsteg. Den känns hotfull trots att den egentligen är fysisk och även delvis visuellt tillgänglig (Robinson, 1992). När (om) man tar steget och kliver in i den inre trädringen så känns det som att vara i stromens öga. Först nu förstår man hur odynamisk platsen utanför är, nu när man får uppleva det andra. Och det är också nu jag förstår kraften i gränsen som skapas (Dee, 2001) av trädringen och materialskiftet singel/myskmadra. Här blir kopplingen mellan det jag upplevde i analys 1 och det teoretiska som analys 2 tillfört väldigt tydlig – rummets utformning påverkar upplevelsen negativt.

Plats III - "Platsen för den som söker"

Att bara genom att plocka undan pinnar över en yta skapa en nyans som antyder en form associerbar med ett rum, det är fantastiskt att det går att skapa en plats med så små medel. Här är det rummets foci (Dee, 2001) som gör hela skillnaden genom att skapa ett sammanhang mellan rummets entré och insida. De små högarna av grenar bekräftar den sökandes längtan efter sammanhang och vi finner ordning i kaos (Bell, 1999).

Plats IV - "Trädgården"

De beskurna bokträden som liknar krumma äppelträd, gräset på marken, ljuset som når ner – för mig känns det verkligen som att kliva in i en trädgård. Ett sammanhang som jag personligen känner mig trygg i, platsen känns hemma (Norberg-Schulz, 1999). Storleken på gläntan ökar tryggheten trots att sikten delvis är skymd (Robinson, 1992). Stigen som försvinner bort mellan träden skapar nyfikenhet och förväntan, något som Kaplan & Kaplan tar upp som en av många viktiga faktorer som påverkar hur vi förhåller oss till rum och platser (Kaplan & Kaplan, 1989). Stigen som skär genom rummet är inte alls svår att lämna, tvärtom känns här inbjudande att beträda gräset och slå sig ner. Att stigen inte har samma negativa gränsegenskaper (Dee, 2001) som den hade i det första rummet ("Labyrinten") kan kanske bero på att den visuella kraften [visual force] (Bell, 1999) inte alls är särskilt påtaglig på denna plats. Visst följer ögat stigens linje bort mellan träden på samma sätt, men stigen slingrar fram och sikten skymms.

Diskussion

”Jag tror att det mest väsentliga i den estetiska upplevelsen är just upprättandet av de emotionella sammanhangen. Tingen bringas in i en helhet och blir i någon mening fattbara just genom den estetiska upplevelsen, genom de kunskaper och minnen som finns i våra sinnliga erfarenheter, vår ’cognitio sensitiva’, det fundament på vilket vårt intellekt byggs upp.”

(Werne, 1987; 105)

Tankar om bokträdet (*Fagus sylvatica*) som skapare av plats och rum

Bokträdet har stor potential som rumsskapande element. Den går att behandla på många olika sätt som ger en rad olika karaktärer; den går att klippa som häck, ha som solitär eller plantera som ett helt bestånd. Den blir också gammal vilket ger en extra god möjlighet att skapa en ”plats”, ett träd som människor kan följa genom livet och på så sätt skapa känslomässiga band till. Men för att detta ska kunna bli av krävs både tid och rätt kunskap hos rätt personer.

När jag söker information om bokträdet i litteraturen så slår det mig att många har berörts av bokträdets väsen genom tiderna. För även då arten såklart förklaras genom avskalat ”vetenskaplig” terminologi angående storlekskvalitet och ståndorts krav så benämns de även med högst personliga egenskaper såsom magisk och ståtlig med sina elefantgrå stammar och lekande grönska – och hur skulle ett annat sätt vara möjligt utan att alla skogar skulle te sig likartade. Men jag tänker på min skog, den som jag travat runt i ute på Alnarp. Jag kan inte alls känna igen mig i dessa frihetsdrypande beskrivningar av bokbeståndet i landskapet. Inte så konstigt heller, de minnesfragment som återges i litteraturen är bilden av en uppvuxen, mogen bokskog; den färdiga skogen med nära hundra år på nacken. Ingen skriver poem om självföryngringens tidiga stadier av menlösa groddplantor där risken att stryka med i vårfrost är överhängande. Där konkurrensen om ljuset är stenhård och där de allra flesta är förlorare. Ingen väger ord på guldvåg inför beskrivningen av bokens trånga tonårsrum, mörkt och stökigt, en hopplös promenad som ger besökaren slyrapp på kinden och klaustrofobi. Och senare, bokskogens medelålderskris, gallring i rader och krav på bonitet. Det är en mörk skog, den bokskogen, där stammarna ännu inte antagit sin silverskepnad. Men sedan kommer den, bokskogen i vårt kollektiva minne, ”Robin Hood-skogen”, och allt är förlåtet. För få trädssalar inger en sådan frihetskänsla som boksalen. De raka, höga stammarna, marken täckt av fjolårets löv, ljuset som försöker hitta en väg ner genom lager på lager av ljuvlig grönska – en hypnotiserande bladmosaik. Och när jag står där – på Romeleåsen eller i Pildammsparken – och bara är inuti de här trädens rum, då har jag svårt att tänka mig att de någonsin har varit trånga, mörka och täta trots att jag vet att det är sant. Att en växt kan skapa dessa starka associationer ser jag som en bekräftelse på det som Tuan (1996) beskriver; att en plats med stor betydelse tilldelas personlighet och själ i vår beskrivning av den. Dessa känslor som bokskogen skapar varierar såklart beroende på hur personlig och djup åskådarens relation till den är, ett självupplevt möte med denna plats ger sannolikt en djupare anknytning än om den bara upplevts via bild eller film. Men jag vågar påstå att vår känsla för bokskogen, eller kanske skog och träd generellt, handlar om det uppväxta beståndet, den mogna skogen, trädet med ålder – en plats som har fått ta sin tid.

”Relationen till omgivningen är i första hand känslomässig och i andra hand intellektuell”

(Werne, 1987;77)

Reflektion av analysmetoden

Mitt arbete har blivit ett utforskande av fenomenet plats – med bokträdet som hjälpmedel. Att möta dessa platser på så helt skilda sätt har varit otroligt givande och påverkat mig i större omfattning än jag väntade mig vid kursens start. Tillsammans gav de olika analyserna både en bredare förståelse för platsernas rumsliga uppbyggnad och insikt i hur dessa strukturer kan påverka den som besöker platserna.

Analys 1 krävde att jag tog mig an platsen på nya sätt. Här behövde jag känna efter och värdera mitt möte med de rumsliga elementen; gå in, närmre, lägga mig ner, sitta på huk, blunda, kika mellan grenar, ta av handskarna och stryka händerna mot löven. Jag behövde verkligen uppleva platsen, vara i den, för att kunna beskriva den i ord. Under den här analysen drabbades jag av starka känslor, allt från euforisk lycka och lekfullhet till tvivel och meningslöshet. Jag märkte direkt när något kändes konstigt eller obehagligt, men även när jag upplevde trygghet och lugn. Skisserna hjälpte mig att understryka det jag upplevde där och då. Det fina med skisserna är att de automatiskt skalar bort det som inte känns relevant eftersom du adderar något mot en vit bakgrund. I ett fotografi får du en total bild och måste därefter urskilja det du vill poängtera. Båda metoderna har såklart för- och nackdelar och jag är glad att jag utförde både och fick uppleva skillnaden.

Analys 2 krävde ett mycket mer distanserat förhållningssätt till rummen. Min uppgift här var att observera utan att reflektera och det svåra här låg i att skapa mitt ”analysverktyg” – att skala av begreppen så mycket att de var användbara på vilket rum som helst. Den här analysen tog kortare tid på plats men desto längre tid innan och efter. Att kolla igenom mina fotografier för att försöka hitta det jag observerat och sedan förtydliga det i photoshop.

I början av min process med detta arbete fascinerades jag av Simon Bell's tanke om ett gemensamt språk för det vi ser och uppfattar (Bell, 1999) Detta språk skulle i förlängningen ge oss möjlighet att kommunicera det vi upplever på, vad han menar skulle vara, ett konkret och rationellt sätt - något som för mig kändes mycket lockande. För visst finns det ett behov av att kunna kommunicera det vi upplever och de visioner vi har för en framtida plats utan att missförstås. Ett konkret och vardagligt exempel på det är alla de missförstånd som sker mellan formgivare, anläggare och skötselpersonal av gröna ytor, där språkbarriärerna är massiva och följderna ofta medför missnöjdhet åt ena eller andra hållet. När jag sedan fördjupar mig i texterna som rör plats (Tuan, Relph) möts jag av ett helt annat perspektiv. Här ligger fokus på människors upplevelse, det talas om att existera på en plats, känna tillhörighet och att ha vardag. Och här talas om viktigen av förståelse för just denna upplevelse, framförallt hos de som planerar våra städer och landskap.

Allt ter sig så motsägelsefullt. Strävar dessa två synsätt mot samma mål, nämligen förståelse? Är det kanske så att de inte klarar sig utan varandra? Istället för att söka efter ett gemensamt språk, borde inte målet vara att lära oss att förstå och använda ”fler språk”, en bredare språkförståelse som ger utrymme för fler nyanser i det upplevda?

För visst förstår jag vitsen med att ha ett ”gemensamt visuellt språk”, det finns många goda skäl till varför det skulle behövas. Men hur skulle detta ens gå att skapa när upplevelsen av en plats inte enbart ligger i det visuella? I all litteratur jag läst som berör skapande av dynamiska, hållbara platser och rum talas det om helheten. Helheten som är större än dess sammanlagda delar. Ändå återkommer människan ständigt till denna eviga strävan efter att bryta ner till minsta bit för att sedan kunna analysera och kategorisera den. Och visst kan jag tycka att det ligger en hel del sanning i Finn Wernes ord när han i ”Den osynliga arkitekturen” talar om nutidsmänniskans blinda tillit till vetenskapen på följande sätt:

”De etablerade vetenskapliga arbetsmetoderna leder till partiella studier och undersökningar av enstaka ting och företeelser. Redan i detta finns en avgörande motsättning mellan gestaltningens kunskapsbehov och de kunskaper som vetenskapen kan utveckla. Gestaltningen skall omfatta en större helhet medan vetenskapen endast behöver ta ansvar för sina resultat i förhållande till de uppställda vetenskapliga kriterierna. Arkitekturen skall vara allsidig och total medan vetenskapen i bästa fall kan vara mångsidig eller tvärvetenskaplig.” (Werne, 1987; 103)

Nu i efterhand kan jag titta på mina två olika analyser och fundera på vad som egentligen räknas som en verklig upplevelse. Ingen av analyserna förmedlar en fullständig sanning, någon sådan analysmetod finns inte – upplevelsen är antingen för subjektiv eller för objektiv. Men tillsammans ger dessa två analyser en aning om hur otroligt skilda upplevelserna av en och samma plats kan vara beroende på hur man väljer att titta på den. Det önskvärda här, anser jag, är att oftare använda sig av olika infallsvinklar när man analyserar platser. Att prova på en annan grad av ”insideness” (Relph, 1976) för att förstå platsen på – antingen på ett mer känslomässigt sätt eller ett mer distanserat sätt, det viktiga är att man provar olika!

Denna medvetenhet om vår egen subjektivitet som ett utvidgat synsätt kan ge, anser jag skulle vara nyttig för oss trädgårdsingenjörer, landskapsingenjörer och landskapsarkitekter – vi som är med och skapar nya potentiella platser. Ingen av oss sitter inne på det rätta svaret för vad en specifik plats ÄR, vi har bara vetskapen om vad den är för just oss utifrån vår specifika kontext och utifrån just vår valda synvinkeln.

Slutsats

- Att skapa en rumslig miljö är inte detsamma som att skapa en plats. Men genom dessa rumsliga miljöer skapar vi förutsättningar för dess användare att relatera till dem som platser.
- Att erkänna vår egen subjektivitet i vårt förhållande till vår omgivning är en viktig nyckel för att kunna skapa potentiella platser. Denna insikt gör det möjligt för oss att aktivt byta perspektiv när vi upplever och analyserar platser, något som kan ge oss en avgörande förståelse för hur andra uppfattar och använder dessa rum.
- Bokträdet är flexibelt som växtmaterial och kan hanteras på en rad olika sätt vilket kan ge bred variation i uttryck och karaktär. Med rätt kunskap hos formgivare, anläggare och förvaltare skapar dessa egenskaper stor potential hos bokträdet som rumsskapande element.

Källförteckning

- Almgren, G., Jarnemo, L., Rydberg, D. (2003) *Våra ädla lövträd*. Jönköping: Skogsstyrelsen förlag.
- Bell, S. (1993) *Elements of visual design in the landscape*. London; E&FN Spon.
- Bell, S. (1999) *Landscape: pattern, perception and process*. London; E&FN Spon.
- Dee, C. (2001) *Form and fabric in landscape architecture - a visual introduction*. Abingdon; Spun Press.
- Kaplan, R., Kaplan, S. (1989) *The experience of nature – a psychological perspective*. Cambridge; Cambridge University Press.
- Nitzelius. T. (1958) *Boken om träd*. Stockholm; Saxon & Lindströms Förlag.
- Norberg-Schulz, C. (1999) Fenomenet plats, I. Skriftserien Kairos, nummer 5. *Arkitekturteorier*. Stockholm; Raster förlag. s.89-115.
- Relph, E. (1976) *Place and placelessness*. London; Pion Limited.
- Robinson, N. (1992) *The planting design handbook*. Aldershot; Gower.
- Stahlschmidt, P., Nellemann, V. (2009) *Metoder til landskabsanalyse*. 2:a utgåvan. Köpenhamn; Förlaget Grön Miljö.
- Tuan, Y-F. (1996) *Space and Place: Humanistic Perspective, I. Human Geography an essential anthology*. Oxford; Blackwell Publishers Ltd. s. 444-457.
- Werne, F. (1987) *Den osynliga arkitekturen*. Lund; Vinga press AB.

Figurförteckning

Alla fotografier är mina egna privata. Även skisserna är mina egna. Kartunderlag har jag ritat själv, men undantag för översiktskartan över Alnarp som kommer från Lantmäteriet (fig.10).

- Figur 1. Bokskog, Romeleåsen (29/9-14)
- Figur 2. Granskog, Romeleåsen (1/11-14)
- Figur 3. Klippt bokhäck, Svenstorps slott (21/8-13)
- Figur 4. The Lime Walk, Great Dixter (12/5-13)
- Figur 5. Ängsytta med klippt gång, Landskapslabbet Alnarp (3/6-13)
- Figur 6. Vattenbryn, Varga Slätten. (23/5-13)
- Figur 7. Trädgård möter landskap, Great Dixter (12/5-13)
- Figur 8. Skogsdunge i sydsåkiskt landskap (3/8-09)
- Figur 9. Bokskog, Romeleåsen (29/9-14)
- Figur 10. Översiktskarta Alnarp. ©Lantmäteriet, i2014/764
- Figur 11. Orienteringskarta Alnarps Västerskog
- Figur 12. Orienteringskarta Bokbeståndet Alnarps Västerskog
- Figur 13. Plats I ”Labyrinten” (18/12-14)
- Figur 14. Plats II ”Lit de parade” (18/12-14)
- Figur 15. Plats III ”Platsen för den som söker” (18/12-14)
- Figur 16. Plats IV ”Trädgården” (18/12-14)
- Figur 17. Skiss ”Labyrinten” - Från entrén (21/11-14)
- Figur 18. Skiss ”Labyrinten” - Mellan häckarna (21/11-14)
- Figur 19. Skiss ”Labyrinten” - När jag ligger på marken (21/11-14)
- Figur 20. Skiss ”Lit de parade” - Från entrén (21/11-14)
- Figur 21. Skiss ”Lit de parade” - Möte inre och yttre rum (21/11-14)
- Figur 22. Skiss ”Lit de parade” - När jag ligger på marken i det inre rummet (21/11-14)
- Figur 23. Skiss ”Platsen för den som söker” - Från entrén (25/11-14)
- Figur 24. Skiss ”Platsen för den som söker” - Fokuspunkten (25/11-14)
- Figur 25. Skiss ”Platsen för den som söker” - När jag ligger på marken (25/11-14)
- Figur 26. Skiss ”Trädgården” - Stigen mot entrén, björkstammar (25/11-14)
- Figur 27. Skiss ”Trädgården” - Inuti rummet, stigen, björkstammar, bokträd (25/11-14)
- Figur 28. Skiss ”Trädgården” - När jag ligger på marken (25/11-14)
- Figur 29. Plats I, översikt (18/12-14)
- Figur 30. Plats I, markskikt/golv (18/12-14)
- Figur 31. Plats I, mellanskikt (18/12-14)
- Figur 32. Plats I, krontak/tak (18/12-14)
- Figur 33. Plats I, yttre gräns, hög häck (18/12-14)
- Figur 34. Plats I, yttre gräns, grenar och löv (18/12-14)
- Figur 35. Plats I, inre gräns, klippta häckar (18/12-14)
- Figur 36. Plats I, fokuspunkt, stig (18/12-14)
- Figur 37. Plats I, fokuspunkt, häckar (18/12-14)
- Figur 38. Plats I, fokuspunkt, trädstammar (18/12-14)
- Figur 39. Plats II, översikt (18/12-14)
- Figur 40. Plats II, markskikt/golv (18/12-14)
- Figur 41. Plats II, mellanskikt (18/12-14)
- Figur 42. Plats II, krontak/tak (18/12-14)
- Figur 43. Plats II, yttre gräns, lågt staket (18/12-14)
- Figur 44. Plats II, inre gräns, trädstammar, skifte markmaterial (18/12-14)
- Figur 45. Plats II, fokuspunkt, ”kub” (18/12-14)
- Figur 46. Plats II, fokuspunkt, himmel (18/12-14)
- Figur 47. Plats III, översikt (18/12-14)
- Figur 48. Plats III, markskikt/golv (18/12-14)

- Figur 49. Plats III, mellanskikt (18/12-14)
- Figur 50. Plats III, krontak/tak (18/12-14)
- Figur 51. Plats III, yttre gräns nära (18/12-14)
- Figur 52. Plats III, yttre gräns på håll (18/12-14)
- Figur 53. Plats III, fokuspunkt nära (18/12-14)
- Figur 54 Plats III, fokuspunkt på håll (18/12-14)
- Figur 55 Plats IV, översikt (18/12-14)
- Figur 56 Plats IV, markskikt/golv (18/12-14)
- Figur 57 Plats IV, mellanskikt (18/12-14)
- Figur 58 Plats IV, krontak/tak (18/12-14)
- Figur 59 Plats IV, yttre gräns, höga träd (18/12-14)
- Figur 60 Plats IV, inre gräns, stigen (18/12-14)
- Figur 61 Plats IV, fokuspunkt, stig (18/12-14)
- Figur 62 Plats IV, fokuspunkt, björkstammar (18/12-14)
- Figur 63 Plats IV, fokuspunkt, boklöven (18/12-14)